

6. Тютюгін В. І., Косінова К. С. Поняття та ознаки корупційних злочинів. Вісник Асоціації кримінального права України : електрон. наук. вид. 2015. Вип. 1 (4). С. 388–396. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/4_26.pdf (дата звернення: 15.04.2021).

Веретянніков Володимир Олександрович,
здобувач Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, м.
Северодонецьк, Україна
**Науковий керівник Карчевський Микола
Віталійович**, доктор юридичних наук,
професор, перший проректор Луганського
державного університету внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка, м. Северодонецьк,
Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТИВНУ СТОРОНУ ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ

Як відомо, ст. 23 вітчизняного КК визначає вину як психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Ця фундаментальна ознака злочину є комплексним правовим і психологічним феноменом, який досі «приховує» чимало наукових таємниць навіть від вузьких фахівців. Виходячи з нормативної дефініції вини, О. Дудоров справедливо вказує на те, що вітчизняний законодавець сприймає психологічну форму вини, яка передбачає, що для належного обґрунтування винного стану свідомості потрібно встановити певне психічне ставлення до вчиненого діяння та його наслідків з боку кримінального правопорушника. Водночас учений апелює також до іншої теорії вини – нормативної (оціночної). Вважається, що нормативна теорія вини усуває умисел і необережність як форми вини, надаючи їм значення лише психологічних фактів, захищає занадто широкий суддівський розсуд, не охоплює особистісне ставлення суб'єкта до вчиненого ним кримінального правопорушення. Незважаючи на загалом неприйнятність цієї альтернативної теорії вини, водночас оціночний елемент у вині як соціальній категорії, що обґрунтовує кримінальну відповідальність, все ж таки присутній. Урешті-решт вина є негативним станом і засуджується правом; держава в особі уповноважених органів докоряє суб'єкту за його винну поведінку [1, с. 186–187].

Переходячи до висвітлення винесеної в назву цієї роботи проблематики, варто зауважити про те, що суб'єктивна сторона провокації підкупу характеризується прямим умислом (винний усвідомлює, що його дії мають провокаційний характер стосовно іншої особи, і бажає вчинити такі дії), а також спеціальною метою: останньою є викриття того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду. Зазначене викриття зводиться до того, щоб установити і зробити відомим факт вчинення певного кримінально караного

діяння, і не потребує процесуального закріплення чи дотримання певної процедури. О.М. Грудзур вважає тут достатнім лише факт виявлення того, що давання чи одержання хабара вчиняються тією або іншою особою. Водночас інша мета, яку може переслідувати провокатор (шантаж, заподіяння матеріальної чи нематеріальної шкоди тощо), є, на думку згаданого автора, похідною і досягається лише після викриття того, хто дав чи одержав хабар [2, с. 143].

Саме за метою викриття провокацію підкупу потрібно відрізнити від: 1) вимагання неправомірної вигоди (здійснюючи останнє, винний прагне змусити іншу особу надати йому неправомірну вигоду, однак не має при цьому на меті викрити особу у вчиненні злочину); 2) інших (порівняно з описаним у ст. 370 КК) різновидів підбурювання до вчинення злочинів, передбачених статтями 354, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК.

При провокації підкупу у провокатора по суті відсутній прямий умисел на вчинення особою злочину. Тобто пропонування, обіцянка чи надання неправомірної вигоди не є кінцевою метою, а виступає лише засобом досягнення кінцевої мети – викриття спровокованої особи. Така мета уособлює прагнення службової особи зробити відомим факт вчинення певного діяння конкретною особою та повинна виникнути до початку створення відповідних обставин і умов [3, с. 64].

Мотиви дій винної особи, не впливаючи на кваліфікацію за ст. 370 КК, можуть бути різними (корисливі спонукання, кар'єризм, помста, заздрість, марнославство, бажання скомпрометувати особу чи організацію, інтереси боротьби зі злочинністю тощо) і підлягають врахуванню при призначенні покарання [4, с. 314].

Б.В. Волженкін наголошує на такій особливості суб'єктивної сторони провокації: суть провокації полягає в тому, що провокатор сам викликає у іншої особи намір вчинити злочин з метою наступного викриття цієї особи чи її шантажу, створення залежного становища [5, с. 268]. Ця сторона характеризується умислом, який має специфічну інтелектуальну і вольову ознаки. Інтелектуальна ознака умислу провокатора полягає в тому, що він усвідомлює, що викликає рішучість в іншої особи вчинити корупційний злочин, передбачає, що в результаті його дій буде вчинено конкретне протиправне діяння. А от вольова ознака умислу провокатора має складніший характер. Насамперед провокатор бажає, щоб в іншої особи виникла рішучість вчинити злочин, проте в нього може бути різне ставлення до діяльності самої спровокованої особи. Провокатор може прагнути настання наслідків вчиненого спровокованого злочину (повідомляє органи влади після вчинення злочину); може не бажати їх настання (повідомляє органи влади до моменту доведення злочину до кінця, намагаючись попередити їх настання); може хоча й не бажати, але свідомо припускати їх настання, виявляючи байдужість (повідомляє органи влади на будь-якому етапі вчинення злочину – чи то готування, чи замаху на нього, чи вже після його закінчення).

Проблеми кваліфікації суб'єктивних ознак ст. 370 КК виникають зокрема з огляду на усталене в правозастосовній практиці положення про те, що провокація підкупу є закінченим злочином з моменту створення службовою особою умов для пропонування чи давання неправомірної вигоди, незалежно від того, чи було дано або одержано неправомірну вигоду (про це йдеться, поміж іншого, в п. 23 постанови Пленуму Верховного суду України від 26 квітня 2002 р. № 5 «Про судову практику у

справах про хабарництво». На практиці це виливається в значні складнощі щодо встановлення і доказування факту умисного створення службовою особою умов для пропозиції чи давання неправомірної вигоди. Складність, зауважує А. Штерн, полягає у доказуванні прямого умислу та мети злочинного діяння, які є обов'язковими ознаками цього злочину. Адже відповідно до положень ст. 62 Конституції України та ст. 327 КПК обвинувальний вирок суду не може ґрунтуватись на припущеннях, а всі сумніви щодо вини особи мають тлумачитися на її користь [6, с. 131–132]. Це призводить до того, що на практиці довести кримінальну справу до логічного завершення надзвичайно складно.

Видається, що провокація підкупу як окремих вид злочину не може зводитись до простого підбурювання чи являти його спеціальний вид. І хоча за суб'єктивними ознаками провокація і підбурювання до вчинення злочину ззовні подібні, за своїм змістом провокація злочину є більш широким поняттям, ніж підбурювання до вчинення конкретного злочину. Відповідно, за своєю структурою та змістом діяння, що передбачене у ст. 370 КК, сформульовано таким чином, що залежно від форми вираження може мати двояку юридичну природу, а отже різну кримінально-правову оцінку. Співучасть передбачає взаємну угоду сторін, тоді як при провокації відсутній вольовий момент умислу, оскільки бажання особи спрямовано на викриття особи. Таким чином, при провокації злочину фактично відсутня єдність умислу особи, яка її здійснює, і особи, стосовно якої здійснюється провокація, що виключає можливість кваліфікації дій провокатора в межах інституту співучасті [7, с. 265–266].

П.П. Андрушко пише про те, що єдиною розмежувальною ознакою зазначених діянь є мета вчинення зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 370 КК дій – викрити особу, яка дала (запропонувала) неправомірну вигоду, чи особу, яка одержала (погодились одержати) неправомірну вигоду [8, с. 255].

На це безпосередньо вказує використаний законодавцем зворот «щоб потім викрити», використаний у диспозиції ч. 1 ст. 370 КК. До слова в попередніх редакціях норми про провокацію підкупу використовувався більш однозначний зворот «з метою викриття». Однак по суті, незалежно від конкретного способу тлумачення офіційного тексту, тут ідеться про одне й те саме.

Варто визнати: викриття спровокованої особи є не лише метою, а й специфічним результатом дій провокатора, якого він прагне досягти. Не випадково вітчизняний законодавець традиційно використовує формулу «щоб потім викрити», а не словосполучення «з метою викриття». З іншого боку, пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди може надаватися за вчинення (невчинення) будь-яких дій в інтересах суб'єкта підкупу, але точно не за порушення кримінального переслідування щодо нього. Теж саме стосується і прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди. Таким чином, злочинний результат дій провокатора є абсолютно неприйнятним для спровокованої особи, а прагнення останньої зовсім не цікавлять суб'єкта провокації. Ігнорування цієї обставини так або інакше позбавляє співучасть її суб'єктивних ознак [9, с. 81].

Водночас варто зауважити, що провокація виключається, якщо оперативно-розшукові заходи мають на меті вирішення конкретних завдань оперативно-розшукової діяльності, здійснюються виключно за наявності законних підстав, а

умисел об'єкта оперативно-розшукової діяльності повинен сформуватися незалежно від діяльності працівників оперативних підрозділів або осіб (агентів), які сприяють їм у цій діяльності.

Література:

1. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
2. Грудзур О.М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 229 с.
3. Судова практика в справах про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : окремі тенденції, проблеми та перспективи вдосконалення / наук. ред. К.П. Задоя. Київ: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2014. 135 с.
4. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / За ред. М. І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2016. 496 с.
5. Волженкин Б.В. Служебные преступления. Москва: Юристь, 2000. 368 с.
6. Штерн А.В. Деякі аспекти доцільності кримінальної відповідальності за провокацію підкуп. Вісник Академії адвокатури України. 2016. Том 13. № 1. С. 131–132.
7. Кваша О.О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08, Київ, 2013. 360 с.
8. Андрушко П.П. Провокація хабара або комерційного підкупу: проблеми кваліфікації, напрями удосконалення норми, сформульованої в статті 370 КК. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнар. симпозіуму (Львів, 21–22 вересня 2012 р.). Львів : Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2012.
9. Комар В.В. Поняття та види підкупу за кримінальним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Одеса, 2020. 249 с.

Веселовська Наталія Олександрівна

старший викладач кафедри
кримінального права, кримінології,
цивільного та господарського права
Національної академії управління
м. Київ, Україна

ТИПОЛОГІЯ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ ЖЕРТВ ВТЯГНЕННЯ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Типи жертв втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність можна виділити, використовуючи основні типи злочинців, а також дані досліджень й опитувань.